

1. Жалдак. С. І. Еволюція спостереження за особою, річчю або місцем, як засобу збирання доказів у вітчизняному кримінальному провадженні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. №1. 2014. С. 334

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#n2339>

3. Грібов. М. Л. Види візуального спостереження у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. №1. 2014. С. 74

4. Леончик. Я. Ю. Окремі аспекти залучення спеціаліста до спостереження за місцем, річчю або особою та допиту його учасників. *Закарпатські правові читання*. Том 1. 2017. С. 545

Луцик В.В.

завідувач кафедри

кримінально-правових дисциплін,

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ГАЛУЗЕВА ПРИНАЛЕЖНІСТЬ І ОБ'ЄКТИ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА НЕГЛАСНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ ПРАВОПОРЯДКУ

Конституційна реформа 2016 року призвела до зміни конституційних функцій прокуратури, і замість функції нагляду за оперативно-розшуковою діяльністю з'явилася функція нагляду за нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку (яку узагальнено можна назвати нагляд за негласною діяльністю органів правопорядку). Запропонована зміна функцій прокуратури відповідає положенням Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, практиці Європейського суду з прав людини у сфері кримінального судочинства та європейським стандартам стосовно функціонування органів (служби) публічного обвинувачення у демократичному суспільстві, керованому верховенством права.

Відповідно до світової практики та усталеної в Європі юридичної термінології до інституту "орган правопорядку" ("law enforcement agency") належать здебільшого поліцейські служби (цивільна поліція, мілітаризована поліція (жандармерія), військова поліція, інші органи, до компетенції яких віднесені слідство та оперативно-розшукова діяльність.

Згідно з Кодексом поведінки посадових осіб з підтримки правопорядку, ухваленим Генеральною Асамблеєю ООН у 1979 році [1], поняття "посадова особа з підтримки правопорядку" включає усіх посадових осіб (тих, які призначаються, або тих, які обираються), діяльність яких пов'язана із забезпеченням правопорядку та які мають поліцейські повноваження (особливо ті, що пов'язані з повноваженнями здійснювати арешт або затримання). До того ж така діяльність охоплює не лише усі дії примусового характеру, але й поширюється на усі види заборон, що встановлені кримінальним законом.

Виходячи із системного тлумачення чинного законодавства до негласної діяльності органів правопорядку можна віднести оперативно-розшукову діяльність та її різновиди контррозвідувальну та розвідувальну діяльність. Щодо негласних слідчих (розшукових) дій, які за своїм змістом теж входять до негласної діяльності, то вони не виступають предметом даного вигляду, оскільки нагляд за законністю їх проведення входить у функцію процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

Розглянемо більш детально окремі види негласної діяльності. Так, відповідно до ст. 2 ЗУ «Про ОРД» оперативно-розшукова діяльність - це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів.

Законодавче визначення поняття ОРД є базовим для з'ясування суті і змісту як вказаної діяльності в цілому, так і її окремих елементів і видів (напрямів).

У вітчизняному законодавстві термін "оперативно-розшукові заходи" вперше з'явився в Основах кримінального судочинства Союзу РСР і союзних

республік, прийнятих 25 грудня 1958 р. Відповідно до ст. 29 Основ на органи дізнання було покладено "вжиття необхідних оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак злочинів та осіб, що їх вчинили» [2]. Детальніша регламентація ОРД реалізовувалася в закритих нормативних актах Уряду УРСР, МВС СРСР і КДБ СРСР, а також закритих постановах ЦК КПРС.

Тільки у 1992 р. у зв'язку з прийняттям Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність» [3] стало формуватися українське оперативно-розшукове законодавство.

ОРД є різновидом правоохоронної діяльності, яка має виключно державний характер. Це визначається тим, що вона законодавчо визначена і санкціонована державою, обмежена довкола її спеціальних суб'єктів, діючих від імені держави, здійснюється в порядку і в межах, визначених і обмежених державою, підконтрольна державним органам, спрямована на забезпечення права і його захист специфічними засобами і методами.

Особливістю ОРД є її **розшуково – пошуковий характер**. Це обумовлено передусім таємним, замаскованим характером дій злочинців, їх діяльністю в умовах неочевидності, ретельною попередньою підготовкою своїх дій, зухвалістю, жорстокістю злочинної поведінки, знищенням слідів вчинюваних суспільно – небезпечних діянь, необхідністю отримання відомостей про осіб, що здійснюють скоїли злочини, з'ясування обставин вчинених злочинів та ін.

За своєю суттю ОРД спрямована на отримання інформації, виявлення прихованих (приховуваних) злочинів, ознак і фактів злочинної діяльності, їх суб'єктів, розшук осіб. У практичному відношенні більшість економічних, корупційних злочинів, фактів наркозлочинності виявляється виключно оперативно-розшуковим шляхом.

Розвідувально-пошуковий характер аналізованої діяльності підтверджує і режим роботи органів, які здійснюють ОРД, захист відомостей про ці органи, наділення їх правом залучати до співпраці громадян на конфіденційній основі.

Із змістовного боку ОРД становить проведення ОРЗ. Проте ОРД не обмежуються тільки процедурою їх проведення. Вона охоплює також проведення організаційних заходів, застосування тактичних прийомів, дій, здійснення заходів забезпечуючого характеру, залучення до участі в ОРД фізичних і юридичних осіб, застосування спеціальних технічних засобів і хімічних речовин, які зрештою сприяють проведенню конкретних ОРЗ або їх сукупності. Важливо відмітити, що і організаційні, і тактичні, і забезпечуючі заходи носять підпорядкований характер стосовно ОРЗ, часто передують їм або є їх наслідком, логічно, технічно, методично впливають з них.

ОРД проводиться як гласно, так і негласно. Негласність означає неочевидність, прихованість ОРЗ, що проводяться, від осіб, які в них не беруть участь, у тому числі і від співробітників ОРО, навіть якщо вони мають відповідний допуск, але передусім - від об'єктів (осіб, груп, організацій), щодо яких вони проводяться. Це дозволяє нейтралізувати можливу протидію з боку об'єктів ОРД, забезпечити безпеку учасників ОРЗ, результативність заходів, зберегти в таємниці сам факт проведення ОРЗ, використовувані при цьому засоби і методи.

Негласність може бути обумовлена як практичною доцільністю, так і неможливістю гласного проведення окремих ОРЗ, відкритого використання засобів, методів або залучення окремих учасників заходів. Наприклад, недопустиме розголошення відомостей про осіб, що сприяють ОРО на конфіденційній основі, про штатних негласних співробітників без їх згоди. Тільки негласними можуть бути такі ОРЗ, як оперативне проникнення, контрольована поставка, зняття інформації з каналів зв'язку.

Під гласністю ОРД слід розглядати проведення ОРЗ, зміст, завдання, учасники яких не приховуються ні від оточуючих, ні від об'єктів їх проведення.

ОРД здійснюється спеціальними суб'єктами, якими є тільки оперативні підрозділи державних органів, уповноважених на те ЗУ «Про ОРД»(ст. 5).

Те ж стосується збору інформації про безпеку держави і суспільства. У цьому полягає єдність ОРД з розвідувальною і контррозвідувальною діяльністю спеціально уповноважених органів держави.

Як вже було відмічено, за своєю суттю ОРД носить розшуково – пошуковий характер, тобто безпосередньо пов'язана з проникненням в задуми злочинців, в їх середовище з метою отримання необхідної інформації про вчиненні і підготовлювані злочини.

Одночасно ОРД містить елементи контррозвідувальної діяльності, тобто за допомогою ОРЗ, оперативно-розшукових засобів і методів припиняє розвідувальну і контррозвідувальну діяльність організованих злочинних формувань, терористичних організацій і окремих осіб, що здійснюють і готують злочини, знаходяться в розшуку за вчинення злочинів, а також забезпечується захист державної таємниці і власна безпека суб'єктів ОРД.

Законодавче визначення розвідувальної діяльності міститься у ЗУ "Про розвідувальні органи України" в ст. 1. - *розвідувальна діяльність - діяльність, яка здійснюється спеціальними засобами і методами з метою забезпечення визначених законом органів державної влади розвідувальною інформацією, сприяння реалізації та захисту національних інтересів, протидії за межами України, у тому числі у кіберпросторі, зовнішнім загрозам національній безпеці України.* [4]

Стаття 4 ЗУ "Про розвідувальні органи України" визначає завдання розвідувальних органів України:

- добування, аналітична обробка та надання визначеним законом органам державної влади розвідувальної інформації;
- здійснення спеціальних заходів, спрямованих на підтримку національних інтересів і державної політики України в економічній, політичній, воєнній, військово-технічній, екологічній та інформаційній сферах, зміцнення обороноздатності, економічного і науково-технічного розвитку, захисту та охорони державного кордону;

- забезпечення безпечного функціонування установ України за кордоном, безпеки співробітників цих установ та членів їх сімей у країні перебування, а також відряджених за кордон громадян України, які обізнані у відомостях, що становлять державну таємницю;

- участь у боротьбі з тероризмом, міжнародною організованою злочинністю, незаконним обігом наркотичних засобів, незаконною торгівлею зброєю і технологією її виготовлення, незаконною міграцією у порядку, визначеному законом;

- вжиття заходів протидії зовнішнім загрозам національній безпеці України, у тому числі у кіберпросторі, життю, здоров'ю її громадян та об'єктам державної власності за межами України.

Порядок проведення розвідувальних заходів і порядок використання спеціальних методів і засобів при здійсненні розвідувальної діяльності встановлюються нормативними правовими актами органу виконавчої влади в області забезпечення безпеки.

Законодавче визначення контррозвідувальної діяльності (КРД) міститься в ст. 1 ЗУ «Про контррозвідувальну діяльність», відповідно до якої контррозвідувальна діяльність - спеціальний вид діяльності у сфері забезпечення державної безпеки, яка здійснюється з використанням системи контррозвідувальних, пошукових, режимних, адміністративно-правових заходів, спрямованих на попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України, розвідувальним, терористичним та іншим протиправним посяганням спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на інтереси України. [5]

Підставами для проведення контррозвідувальної діяльності є:

- 1) наявність достатньої інформації, що потребує перевірки за допомогою спеціальних форм, методів і засобів, про:

- здійснення розвідувальної діяльності проти України спеціальними службами іноземних держав, а також організаціями, окремими групами і особами;

- посягання на державний суверенітет, конституційний лад і територіальну цілісність України;

- терористичні посягання чи терористичну діяльність, злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку;

2) виконання визначених законом завдань щодо:

- контррозвідувального забезпечення економічного, інформаційного, науково-технічного потенціалу, оборонно-промислового і транспортного комплексів та їх об'єктів, національної системи зв'язку, Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань, військово-технічного співробітництва, дотримання міжнародних режимів нерозповсюдження, а також закордонних дипломатичних установ України і безпеки громадян України за кордоном;

- контррозвідувального захисту органів державної влади, правоохоронних і розвідувальних органів, охорони державної таємниці;

- захисту посольств і представництв іноземних держав в Україні та їх співробітників від терористичних посягань;

- вивчення і перевірки осіб, які оформлюються для допуску до державної таємниці, до роботи з ядерними матеріалами та на ядерних установках чи залучених до конфіденційного співробітництва;

- забезпечення власної безпеки, у тому числі співробітників органів та підрозділів, що здійснюють контррозвідувальну діяльність, членів їх сімей та осіб, які допомагають і сприяють у здійсненні контррозвідувальної діяльності;

- інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (щодо загроз державній безпеці України);

3) потреба виявлення технічними засобами і припинення роботи радіоелектронних та інших пристроїв, функціонування яких створює загрози

державній безпеці України чи передумови до витоку інформації з обмеженим доступом, а також радіовипромінювань радіоелектронних засобів, що використовуються у протиправних цілях.

З точки зору кримінального судочинства КРД - це різновид ОРД, однак в КПК нічого не говориться про використання результатів КРД в кримінальному судочинстві, але регламентовано використання результатів ОРД.

Що стосується зовнішньої розвідувальної діяльності, то вона виходить за межі ОРД, оскільки ОРД торкається тільки сфери злочинної діяльності, а зовнішню розвідку цікавлять явища ширшого порядку.

В подальшому основна увага у посібнику буде приділена діяльності прокурора щодо здійснення нагляду саме за оперативно-розшуковою діяльністю, яка є більш широкою за своїм змістом.

Розглянемо тепер об'єкти прокурорського нагляду за негласною діяльністю органів правопорядку.

Відповідно до ст. 5 ЗУ «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативно-розшукова діяльність здійснюється оперативними підрозділами:

- Національної поліції - підрозділами кримінальної та спеціальної поліції;
- Державного бюро розслідувань - внутрішньої безпеки, забезпечення особистої безпеки;
- Служби безпеки України - контррозвідкою, військовою контррозвідкою, захисту національної державності, спеціальними підрозділами по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, оперативно-технічними, внутрішньої безпеки, оперативного документування, боротьби з тероризмом і захисту учасників кримінального судочинства та працівників правоохоронних органів;
- Служби зовнішньої розвідки України - агентурної розвідки, оперативно-технічними, власної безпеки;
- Державної прикордонної служби України - розвідувальним органом спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у

справах охорони державного кордону (агентурної розвідки, оперативно-технічним, власної безпеки), оперативно-розшуковими підрозділами відповідно спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону та його територіальних органів, підрозділами з охорони державного кордону органів охорони державного кордону та Морської охорони, забезпечення внутрішньої безпеки, забезпечення власної безпеки, оперативного документування та оперативно-технічними;

- управління державної охорони - підрозділом оперативного забезпечення охорони виключно з метою забезпечення безпеки осіб та об'єктів, щодо яких здійснюється державна охорона;
- органів доходів і зборів - оперативними підрозділами податкової міліції та підрозділами, які ведуть боротьбу з контрабандою;
- органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України;
- розвідувального органу Міністерства оборони України - оперативними, оперативно-технічними, власної безпеки.
- Національного антикорупційного бюро України - детективів, оперативно-технічними, внутрішнього контролю.

Дана стаття визначає вичерпний перелік органів, які мають право здійснювати оперативно-розшукову діяльність, оскільки відповідно до ч. 2 ст. 5 цього закону проведення оперативно-розшукової діяльності іншими підрозділами зазначених органів, підрозділами інших міністерств, відомств, громадськими, приватними організаціями та особами забороняється.

Що ж стосується об'єктів нагляду за контррозвідувальною діяльністю то їх перелік визначений ст. 5 ЗУ «Про контррозвідувальну діяльність». Зокрема до них належать:

- Служба безпеки України - спеціально уповноважений орган державної влади у сфері контррозвідувальної діяльності;

- розвідувальні органи України;
- підрозділи забезпечення внутрішньої і власної безпеки Державної прикордонної служби України;
- підрозділи забезпечення внутрішньої і власної безпеки Управління державної охорони України.

Всі інші органи, за винятком Служби безпеки України, мають право проводити окремі контррозвідувальні заходи виключно в інтересах забезпечення охорони державного кордону України, посадових осіб, стосовно яких здійснюється державна охорона, а також забезпечення безпеки своїх сил і засобів, інформаційних систем та оперативних обліків.

Що ж стосується розвідувальних органів, то їх коло закріплено у ст. 6 «Про розвідувальні органи в Україні» та вони реалізують свою діяльність у таких сферах:

- Служба зовнішньої розвідки України - у політичній, економічній, військово-технічній, науково-технічній, інформаційній та екологічній;
- розвідувальний орган Міністерства оборони України - у воєнній, воєнно-політичній, воєнно-технічній, воєнно-економічній, інформаційній та екологічній;
- розвідувальний орган спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону - у сферах прикордонної та імміграційної політики, а також в інших сферах, що стосуються питань захисту державного кордону України та її суверенних прав у виключній (морській) економічній зоні.

При здійсненні нагляду за розвідувальною діяльністю прокурорам потрібно враховувати, що розвідувальний орган Міністерства оборони України може залучати органи військового управління розвідки та військові частини розвідки Збройних Сил України в порядку, визначеному Президентом України, до заходів добування розвідувальної інформації з метою підготовки і

застосування Збройних Сил України для оборони держави та боротьби з тероризмом. Під час добування розвідувальної інформації органи військового управління розвідки та військові частини розвідки Збройних Сил України застосовують технічні засоби розвідки, а в особливий період і під час залучення до боротьби з тероризмом - спеціальні технічні засоби.

Література:

1. Резолюція 34/169 Генеральної Асамблеї ООН. Кодекс поведінки посадових осіб по підтримці правопорядку.
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_282.
2. Основи кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік. Навчально-методичні матеріали з історії держави і права України. ННІ ПМК ХНУВС. 2013.
3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України № 2135-XII від 18.02.1992 р. [із змінами і доповненнями станом на 16.05.2019 р.]. Відомості Верховної Ради України. 1992. №22. ст. 303.
4. Про розвідувальні органи в Україні: Закон України № 2331-III від 22.03.2001 р. [із змінами і доповненнями станом на 09.05.2018 р.]. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 19. ст. 94.
5. Про контррозвідувальну діяльність: Закон України № 374-IV від 26.12.2002 р. [із змінами і доповненнями станом на 21.12.2016 р.]. Відомості Верховної Ради України. 2003. №12. ст. 89.

Майстренко М.М.,

старший викладач кафедри

кримінального процесу та криміналістики,

кандидат юридичних наук

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

<i>Бублик Н.С.</i> Деякі аспекти визначення поняття обвинувальної діяльності, здійснюваної щодо особи	116
<i>Винниченко Ю.Д., Дуфенюк О.М.</i> Child-friendly допит у кримінальному провадженні: стандарти облаштування «зелених кімнат»	119
<i>Гловюк І.В.</i> Тримання під вартою у судовому розгляді: питання перспектив оскарження	124
<i>Данилюк О.В.</i> Розвиток кримінального процесуального права (поправки законодавця)	128
<i>Долинюк Х.Т.</i> Процесуальне керівництво у кримінальному процесуальному законодавстві	132
<i>Дуфенюк О.М.</i> Тривалість проведення судових експертиз: польський досвід vs українські реалії	136
<i>Захарова О.В., Гринь К.М.</i> Інноваційні технології розвитку дактилоскопії у зарубіжних країнах	141
<i>Климкевич Р.А.</i> Європейський ордер на проведення розслідування – ефективний інструмент збирання доказів у межах ЄС	146
<i>Королік А.В., Богайчук І.Б.</i> Спостереження за особою, реччю або місцем	151
<i>Луцик В.В.</i> Галузева приналежність і об'єкти прокурорського нагляду за негласною діяльністю органів правопорядку	154
<i>Майстренко М.М., Дяк В.М.</i> Єдиний реєстр досудових розслідувань: аналіз змін.....	164
<i>Моисеева И.А.</i> Легализация (отмывание) средств, полученных преступным путем, как реальная угроза экономической системе государства	169
<i>Мудрецька Г.В.</i> Окремі аспекти застосування інституту спеціального досудового розслідування у кримінальному провадженні	173
<i>Навроцька В.В.</i> Відшкодування заподіяної шкоди у разі смерті потерпілого.....	177
<i>Пайда Ю.Ю.</i> Особливості допиту підозрюваних в бандитизмі	184
<i>Поляк Ю.П.</i> До питання використання технічних засобів під час окремих слідчих (розшукових) дій	189

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет Вченою радою юридичного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ (протокол №11 від 11.05.2019)

Оргкомітет:

Голова – **Красницький Іван Васильович**, декан юридичного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

Заступник голови – **Луцик Василь Васильович**, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

Члени:

Броневицька Оксана Михайлівна, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Горпинюк Оксана Петрівна, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Яремко Галина Зіновіївна, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті реформи кримінальної юстиції: матеріали науково-практичного семінару (м. Львів, Львівський державний університет внутрішніх справ, 31 травня 2019 р.) – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. – 259 с.

У збірнику висвітлено результати досліджень проблем реформування кримінального та кримінального процесуального законодавства, запобігання злочинності, застосування криміналістичних знань у кримінальному провадженні; використання можливостей судових експертиз у кримінальному провадженні у контексті судової реформи в Україні. Такі матеріали є результатом апробації на науково-практичному семінарі «Кримінальне та кримінальне процесуальне законодавство у контексті реформи кримінальної юстиції».

Матеріали доповідей друкуються в авторській редакції.